

Současný koncept prevence a kontroly infekcí spojených se zdravotní péčí

Present concept of the prevention and control of health care-associated infections

Vlastimil Jindrák, Jana Pratteringerová, Dana Hedlová

Díl III: Program prevence a kontroly infekcí zdravotnického zařízení

Part III: Programme for the prevention and control of health care-associated infections

Úvod

Omezování rizika vzniku infekce při poskytování zdravotní péče vyžaduje zavedení komplexního programu prevence a kontroly infekcí, jehož parametry odpovídají medicínskému zaměření daného zdravotnického zařízení, spektru ošetřovaných pacientů a rizikovosti prováděných diagnostických a léčebných procedur. Činnost programu zajišťuje zdravotnický personál specializovaný na prevenci a kontrolu infekcí.

Program má interdisciplinární charakter a je integrován do komplexního programu kvality a bezpečnosti zdravotní péče daného zdravotnického zařízení. Program prevence a kontroly infekcí je účinně koordinován s programem podpory uvážlivého používání antibiotik s cílem omezení výskytu původců infekcí rezistentních k antibiotikům.

Ustanovení a činnost programu prevence a kontroly infekcí ve zdravotnických zařízeních předpokládá Zákon o zdravotních službách i Doporučení Rady EU o bezpečnosti pacientů včetně prevence a kontroly infekcí spojených se zdravotní péčí z roku 2009. Doporučení Rady EU o uvážlivém používání antimikrobiálních látek v humánní medicíně z roku 2001 předpokládá účinnou koordinaci aktivit zaměřených na prevenci vzniku a šíření antibiotické rezistence s agendou prevence a kontroly infekcí ve zdravotnických zařízeních.

Ustanovení programu

Ve zdravotnických zařízeních poskytujících akutní lůžkovou péči má být ustanoven komplexní program prevence a kontroly infekcí, jehož činnost se zaměřuje na průběžné omezování rizika vzniku infekcí spojených se zdravotní péčí u pacientů a profesionálních infekcí u pracovníků v jejich působnosti.

Řízení programu

Program ustanovuje ředitel zdravotnického zařízení. Vedení zdravotnického zařízení zajišťuje dostatečné podmínky pro činnost programu. Vedoucí týmu pro prevenci a kontrolu infekcí program řídí. Za správné provádění opatření prevence a kontroly infekcí na jednotlivých klinických pracovištích odpovídají jejich vedoucí pracovníci (primáři, vedoucí sestry). Za zajištění součinnosti programu s orgány

ochrany veřejného zdraví zodpovídá ředitel zdravotnického zařízení nebo jeho statutární zástupce.

Zaměření programu

Zdravotnické zařízení určuje prioritní oblasti programu podle spektra ošetřovaných pacientů, povahy jejich onemocnění, podle rizikovosti používaných zdravotnických i nezádravotnických technologií, a prováděných diagnostických a léčebných procedur. Zaměření programu průběžně modifikuje na základě hodnocení rizika ve vztahu ke změnám populace ošetřovaných pacientů, k zavedení nových technologií a léčebných nebo diagnostických postupů.

Organizace a personál programu

Program prevence a kontroly infekcí má interdisciplinární charakter. Pro svoji optimální činnost a funkci má vytvořenu odpovídající infrastrukturu, tvořenou Týmem pro prevenci a kontrolu infekcí a vhodným poradním orgánem ředitele zdravotnického zařízení pro agendu prevence a kontroly infekcí.

Tým pro prevenci a kontrolu infekcí je výkonnou organizační složkou programu. Výkonný personál týmu tvoří **lékař – specialista v prevenci a kontrole infekcí** (základní specializace obvykle v oborech epidemiologie, lékařská mikrobiologie nebo infekční lékařství), **sestra kontroly infekcí, nemocniční hygienik**, případně **asistent ochrany veřejného zdraví** (pokud jsou v zařízení k dispozici). Pro tyto pracovníky je prevence a kontrola infekcí hlavní, každodenní pracovní činností, kdy poskytují trvale dostupnou službu klinickým oddělením a klinikám. Dalšími členy týmu jsou klinický mikrobiolog, zástupce antibiotického střediska, zástupci klinických oborů (např. intenzivist, chirurg, internista), případně zástupce úseku zodpovědného za kvalitu zdravotní péče. V místních podmínkách může zastávat jedna osoba více uvedených rolí současně, je-li to účelné a je-li k tomu kvalifikovaná. Tým je organizačně začleněn do úseku léčebně preventivní péče. Vedoucím týmu je přednostně ustanoven lékař – specialista v prevenci a kontrole infekcí a jmenuje ho ředitel zdravotnického zařízení. Není-li k dispozici, může být vedoucím týmu jmenován jiný jeho člen. Tým koordinuje svoji činnost na pravidelných poradách, které se konají obvykle jednou

měsíčně, v případě potřeby častěji. Není-li k dispozici lékař, může jeho pozici výjimečně zastávat jiný, vysokoškolsky vzdělaný, odborně kompetentní zdravotnický pracovník.

Poradní orgán ředitele pro agendu prevence a kontroly infekcí (např. komise pro prevenci a kontrolu infekcí, komise pro kvalitu a bezpečnost a pod. – podle podmínek daného zdravotnického zařízení) zajišťuje propojení programu prevence a kontroly infekcí na vedení zdravotnického zařízení, které zodpovídá za zajištění optimálních podmínek pro jeho činnost. Vyjadřuje se zejména ke koncepční agendě programu, k systémovým opatřením prevence a kontroly infekcí ovlivňujícím chod zdravotnického zařízení, která jsou spojená s podstatnými organizačními opatřeními a finančními či personálními potřebami. Poskytuje řediteli zdravotnického zařízení kvalifikovaná stanoviska a podklady k rozhodnutí o požadavcích předkládaných týmem pro kontrolu infekcí prostřednictvím jeho vedoucího. Členy tohoto poradního orgánu jsou zástupci významných klinických disciplín a řízení léčebně preventivní péče, zástupci ošetrovatelské péče, specialisté na lékovou agendu, zástupci ekonomické a technické správy, zástupci správy zdravotnické techniky a informačních technologií, a za Tým pro prevenci a kontrolu infekcí jeho vedoucí. Poradní orgán se schází pravidelně několikrát ročně.

Kontaktní lékaři klinických pracovišť jsou ustanoveni vedením příslušných primariátů (klinik) ke spolupráci s Týmem pro prevenci a kontrolu infekcí. Spoluzodpovídají za provádění opatření stanovených týmem, spolupracují při analýze a interpretaci výsledků surveillance a při určování příčin a rizikových faktorů výskytu infekcí spojených se zdravotní péčí. Tuto činnost provádějí nad rámec své běžné pracovní náplně. Na každém klinickém pracovišti má být k dispozici alespoň jeden kontaktní lékař.

Kontaktní sestry klinických pracovišť jsou ustanoveny vedením příslušných primariátů (klinik) ke spolupráci s týmem pro kontrolu infekcí v oblasti ošetrovatelské péče. Spolupracují s výkonnými pracovníky kontroly infekcí při vyhledávání případů infekcí spojených se zdravotní péčí, určování příčin vedoucích k jejich vzniku a šíření, a při provádění opatření v jejich prevenci a kontrole, zejména v oblasti správné praxe v ošetrovatelské péči, izolačních opatřeních a bariérovém ošetrovacím režimu. Tuto činnost provádějí nad rámec své běžné pracovní náplně. Na každém klinickém pracovišti má být k dispozici alespoň jedna kontaktní sestra.

Je třeba, aby vedení primariátů (klinik) činnost kontaktních lékařů a sester aktivně podporovalo.

Činnosti a funkce programu

Zajištění základních hygienických požadavků pro provoz zdravotnického zařízení vychází z odborně relevantních doporučení a z platné legislativy. Tyto požadavky představují nepodkročitelné minimum opatření, nezbytných pro účinnou prevenci a kontrolu infekcí. Zahrnují zejména dezinfekci a sterilizaci, zásady zacházení s jednorázovými pomůckami, zásady ošetřování endoskopických přístrojů a pomůček, úklid, přípravu, skladování a výdej stravy, sle-

dování kvality vody v nemocnici, manipulaci s krví a krevními deriváty, manipulaci s prádlem, manipulaci s infekčním odpadem, ostrými předměty a jehlami, preventivní dozor při opravách a rekonstrukcích, formulaci hygienických opatření v provozních řádech jednotlivých pracovišť zdravotnického zařízení,

Zajištění standardních opatření k eliminaci rizika přenosu infekčních agens při poskytování zdravotní péče vychází z doporučení WHO a CDC (Standard precautions in health care) a zahrnují zejména zásady bariérového ošetřování při kontaktní péči, jako je hygiena rukou a používání rukavic, používání ochranných pomůček (ochrana očí a úst, používání ústenek a ochranných plášťů), prevenci poranění jehlou a ostrými předměty, zásady respirační hygieny, zacházení s předměty a pomůckami při poskytování zdravotní péče, zacházení s lůžkovinami, zacházení s odpadem kontaminovaným krví, tělesnými tekutinami, sekrety a exkreta, úklid a desinfekci často dotýkaných předmětů a ploch v místě poskytování zdravotní péče.

Provádění surveillance infekcí spojených se zdravotní péčí je základní součástí programu. Jejím prostřednictvím se průběžně hodnotí riziko vzniku infekcí a průběžně se zjišťují všechny relevantní podklady využitelné pro jejich účinnou prevenci a kontrolu. Jejím těžištěm je sledování výskytu klinických případů infekcí spojených se zdravotní péčí a mikrobiologické sledování výskytu epidemiologicky významných mikroorganismů, jejichž přítomnost u pacienta, personálu nebo v prostředí zdravotnického zařízení vyžaduje zavedení neodkladných opatření. K provádění surveillance se používají relevantní metody s odpovídající výtežností (viz díl II). Každé zdravotnické zařízení ustanovuje prioritní oblasti surveillance, které jsou odpovídající pro místní podmínky, zejména z hlediska důsledků pro bezpečí pacientů, organizaci a ekonomiku zdravotní péče (mortalita, prodloužení hospitalizace, náklady). Výsledky surveillance jsou pravidelně a srozumitelně předávány všem osobám, které je mohou využít pro účinné omezování výskytu infekcí spojených se zdravotní péčí. Obecně jsou využívány v režimu **časného varování** (v případě epidemiologicky závažných situací s nebezpečím z prodlení) a režimu **dlohodobého sledování** s analýzou a hodnocením trendů, případně porovnáváním vlastních výsledků s literárně publikovanými údaji nebo s referenčními databázemi.

Provádění cílené, klinicky orientované prevence a kontroly infekcí navazuje na výstupy surveillance, přičemž vychází z vědecky podložených principů odpovídajících aktuálnímu stavu medicínského poznání. Zahrnuje především následující prioritní oblasti:

- **prevenci a kontrolu hlavních skupin infekcí spojených se zdravotní péčí**, zejména infekcí krevního řečiště včetně katéetrových, infekcí v místě chirurgického výkonu, respiračních infekcí jako je nozokomiální a ventilátorová pneumonie, infekcí močového ústrojí, infekcí gastrointestinálního ústrojí a dalších skupin podle zaměření daného zdravotnického zařízení;
- **prevenci a kontrolu infekcí vyvolaných epidemiologicky významnými původci**, zejména multirezistentními mikroorganismy (například MRSA, multirezistentní

gramnegativní tyčinky), *Clostridium difficile*, původci přenášenými krví, dále legionelózy, tuberkulózy, chřipky a dalších podle zaměření daného zdravotnického zařízení;

- **prevenci a kontrolu infekcí vyskytujících se u specifických skupin pacientů**, zejména kriticky nemocných v intenzivní péči, nedonošenců, onkologických a hematologických pacientů, transplantovaných nemocných a dalších skupin podle zaměření daného zdravotnického zařízení;
- **prevenci a kontrolu infekcí spojených se specifickými diagnostickými a léčebnými postupy**, zejména s hemodialýzou a peritoneální dialýzou, srdeční katétrizací, endoskopií, transfuzní léčbou, jednodenní chirurgií a dalšími postupy podle zaměření daného zdravotnického zařízení;
- **izolační opatření** (specifická opatření k eliminaci kontaktního, kapénkového a vzdušného přenosu infekčních agens);
- **postupy včasné identifikace, vyšetřování a řešení epidemických epizod.**

Vzdělávání personálu. Zdravotnické zařízení zajišťuje adekvátní vzdělávání zdravotnického i nezdravotnického personálu v zásadách prevence a kontroly infekcí prostřednictvím kvalifikovaných pracovníků týmu kontroly infekcí, a to zejména formou:

- **vstupních školení** veškerého personálu nastupujícího do zdravotnického zařízení
- **periodických školení** zdravotnického i nezdravotnického personálu s využitím výsledků surveillanc, se zaměřením na konkrétní prioritní oblasti, slabé stránky a hrozby infekcí spojených se zdravotní péčí na daném pracovišti
- **cílených školení při mimořádných událostech**, vycházející z analýzy příčin závažných případů infekcí, zjištěných závažných nedostatků a chybné praxe nebo epidemických epizod vzniklých na konkrétních pracovištích

Zajištění informovanosti pacientů a jejich blízkých je důležitou podmínkou jejich spolupráce při provádění opatření prevence a kontroly infekcí vyplývající z jejich práv. Před poskytováním zdravotní péče je třeba informovat pacienty o specifických rizicích vzniku infekcí spojených s daným výkonem či procedurou a povaze odpovídajících preventivních opatření, zejména pokud omezují komfort nemocného. U pacientů osídlených nebo infikovaných epidemiologicky významnými mikroorganismy je třeba informovat pacienta i jeho blízké o povaze a smyslu

nezbytných opatření, které je třeba dodržovat v zájmu bezpečnosti jejich i spolupacientů.

Podmínky pro zajištění účinnosti programu

Je třeba, aby vedení zdravotnického zařízení průběžně zajišťovalo nezbytné podmínky pro činnost programu, zejména v oblasti lidských, technických, informačních a finančních zdrojů. Klíčové je zajištění dostupnosti informací nezbytných pro provádění surveillanc infekcí spojených se zdravotní péčí, především z mikrobiologické, klinické a ošetrovatelské dokumentace, včetně potřebných nástrojů informační technologie. Je nezbytné, aby vedení zdravotnického zařízení podporovalo provádění účinných a nákladově efektivních opatření prevence a kontroly infekcí navrhovaných týmem kontroly infekcí.

Začlenění do programu kvality a bezpečnosti zdravotní péče

Program prevence a kontroly infekcí je začleněn do programu kvality a bezpečnosti zdravotnického zařízení, s nímž koordinuje svoji činnost, zejména v rámci akreditačních aktivit, pokud jsou v daném zařízení zavedeny. Ve prospěch kontinuálního zlepšování kvality zdravotní péče využívá k jejímu hodnocení specifické strukturální, procesní a výsledkové ukazatele (indikátory), zaměřené na oblast prevence a kontroly infekcí spojených se zdravotní péčí.

Návaznost programu

Program prevence a kontroly infekcí zdravotnického zařízení účinně spolupracuje s orgány ochrany veřejného zdraví v rozsahu požadovaném platnou legislativou. V rámci svých technických a personálních možností poskytuje údaje pro národní a evropskou surveillanc infekcí spojených se zdravotní péčí.

*Vlastimil Jindrák
primář Oddělení klinické mikrobiologie
a antibiotické stanice,
vedoucí Týmu pro kontrolu infekcí
v Nemocnici na Homolce*

*Dana Hedlová
nemocniční epidemiolog
Ústřední vojenská nemocnice, Praha*

*Jana Pratteringerová
vedoucí protiepidemického odboru
KHS Liberec*